

5. Pokrzyk wilcza-jagoda *Atropa belladonna* – las Wolica, Leśnictwo Wolica (ATPOL: FF 60d). Roślinę obserwowano w uprawie leśnej w latach 1993–1995, po czym stanowisko zanikło, prawdopodobnie bezpośrednią tego przyczyną był wzrost ocienienia. Miejscowość Stasiówka, Leśnictwo Wolica (ATPOL: FF 60h). Pokrzyk rósł na dwuletniej uprawie leśnej na południowym stoku małego wzniesienia, wzdłuż cieków wodnych. Kilkadziesiąt osobników obserwowano w latach 1996–1998. Występowały tu także: tojeść pospolita *Lysimachia vulgaris* i niecierpek pospolity *Impatiens noli-tangere*.

Andrzej Trzeciak

PIŚMIENNICTWO

Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H., Zając A., Zając M. 1995. *Vascular plants of Poland a checklist*. Polish Bot. Stud., Guidebook ser. 15, Inst. Bot. im. W. Szafera, PAN, Kraków.

Towpasz K. 1987. *Rośliny naczyniowe Pogórza Strzyżowskiego*. Zesz. Nauk. UJ 866, Prace Bot. 16.

Zając A. 1978a. *Atlas of distribution of vascular plants in Poland (ATPOL)*. Taxon 27 (5/6): 481–484.

Zając A. 1978b. *Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”*. Wiad. Bot. 22 (3): 145–155.

Roślinność muraw kserotermicznych w Lelowicach na Płaskowyżu Proszowickim

W miejscowości Lelowice, położonej około 10 km na północ od Proszowic, na zachodnim stoku wzgórza 310 m n.p.m., na skarpie opadającej stromo ponad doliną dopływu rzeczki Ścieklec (na powierzchni 1,5 ha) wykształciły się murawy kserotermiczne (ryc. 1). Podłoże, na jakim się rozwijają, stanowią skały i margle kredowe, a wykształcone na nich gleby to rędziny. W górnej części skarpy załamuje się nagle i przechodzi w płaską, pokrytą lessem wierzchwinę, na której znajdują się pola uprawne.

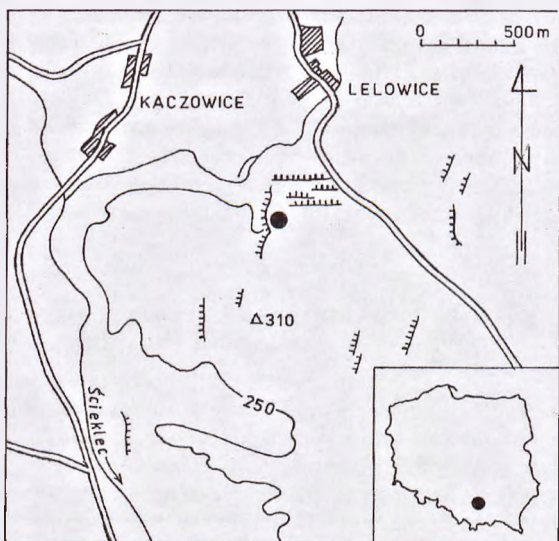
Stosunkowo wąski (ok. 1 m szerokości), brzeżny pas skarpy przylegający do pól, zajęty jest przez zbiorowisko z perzem sinym *Agropyron intermedium*. Poniżej wykształcają się murawy, niezwykle barwne, mające charakter kwiatnych stepów, zaliczane do zespołu *Inuletum ensifoliae*. Zbiorowisko te reprezentowane jest przez rozmaite płyty nieco różniące się pomiędzy sobą składem gatunkowym, zależnie od grubości warstwy gleby na skale kredowej, od ekspozycji i stopnia nachylenia.

Na najbardziej płytkich rędzinach inicjalnych, gdzie rumosz skalny pokrywa tylko płytka warstewka gleby, wykształcają się murawy o najuboższym składzie florystycznym. W miejscach takich występuje zaledwie kilkanaście gatunków roślin naczyniowych, a wśród nich spotyka się szczególnie rzadką (w skali Polski) rezedę małą *Reseda phyteuma*, wywodzącą się z obszaru śródziemnomorskiego. W 1998 r. obserwowano tu w ciągu sezonu wegetacyjnego 44 osobniki rezedy małej: zarówno okazy kwitnące i owocujące, jak i płożne, a nawet siewki. Jest to dziewiąte, istniejące stanowisko tego gatunku w Polsce (Każmierczakowa 1992, 1993, Towpasz, Kotańska 1999).

W miejscach, gdzie warstwa gleby jest nieco grubsza, murawy wykazują większe bogactwo florystyczne i spotyka się płaty wykształcone bardziej typowo. Rosną w nich gatunki charakterystyczne dla zespołu *Inuletum ensifoliae*: rozpowszechniony oman wąskolistny *Inula ensifolia*, niezbyt częste: turzyca niska *Carex humilis*, zagorzałek żółty *Orthanta lutea* oraz rzadki aster gawędka *Aster amellus*. Gatunki ze związku *Cirsio-Brachypodium pinnati* są tu liczniejsze: rozpowszechniona, zwłaszcza u podnóża zboczy, bardziej mezofilna trawa kłosownica pierzasta *Brachypodium pinnatum*, głowienka wielkokwiatowa *Prunella grandiflora*, wiązówka bulwkowa *Filipendula vulgaris*, koniczyna pagórkowa *Trifolium montanum*, pajęczycza gałęzista *Anthericum ramosum* oraz storczyk kukawka *Orchis militaris*. Populacja tego ostatniego gatunku jest dość liczna (w maju 1998 r. zarejestrowano 31 osobników). Występuje tu też kilka gatunków charakterystycznych dla rzędu *Festucetalia valesiaceae*. Oprócz wymienionej już rezedy małej spotykany jest w licznych okazach miłek wiosenny *Adonis vernalis*, częste są też: kostrzewa bruzdkowana *Festuca rupicola*, krwawnik pannoński *Achillea pannonica* i leniec pospolity *Thesium linophyllon*. Liczna jest również grupa gatunków rosnących także w innych typach suchych muraw i reprezentujących klasę *Festuco-Brometea*: szałwia łąkowa *Salvia pratensis*, marzanka pagórkowa *Asperula cynanchica*, wilczomlec sosnka *Euphorbia cyparissias* czy krwiściąg mniejszy *Sanguisorba minor*.

Większość gatunków rosnących w obrębie muraw to rośliny kserotermiczne. Łączna ich liczba jest wysoka i wynosi 67 gatunków. Zwłaszcza częste są gatunki pontyjsko-pannońskie, np. miłek wiosenny, oman wąskolistny, dzwonek syberyjski *Campanula sibirica*, macierzanka pannońska *Thymus kosteleckyanus*, przetacznik ząbkowany *Veronica austriaca*.

Wśród roślin kserotermicznych jest też kilka gatunków chronionych, w tym 5 całkowicie: miłek wiosenny, zawilec wielkokwiatowy *Anemone sylvestris*, dziewięciśl beżłodygowy *Carlina acaulis*, listera jajowata *Listera ovata* i storczyk kukawka oraz 2 częściowo: wilżyna ciernista *Ononis spinosa* i pierwiosnka lekarska *Primula veris*.

Ryc. 1. Stanowisko rezedy małej i storczyka kukawki w Lelowicach. –
Locality of *Reseda phyteuma* and *Orchis militaris* in Lelowice

Czynnikami, które pozwalają na utrzymanie muraw kserotermicznych oraz zachowanie ich bogactwa gatunkowego, są przede wszystkim warunki siedliskowe: skaliste podłoże i znaczne nachylenie stoków (w niektórych miejscach dochodzące do 45°), a także ingerencja człowieka – kontrolowane wypalanie w okresie wiosennym. Zapobiega to procesom sukcesyjnym.

Ze względu na obecność wielu rzadkich gatunków, w tym bardzo rzadkiej i zagrożonej w skali kraju rezedy małej (Zarzycki, Szelağ 1992, Kaźmierczakowa 1993), właściwym zabezpieczeniem będzie uznanie tego terenu za użytek ekologiczny. Miejsce to zasługuje również na uwagę ze względu estetycznych. Kwieciste murawy porastające stromą skarpę stanowią urozmaicenie monotonna, rolniczego krajobrazu okolic Proszowic.

Krystyna Topasz, Małgorzata Kotańska

PIŚMIENNICTWO

Kaźmierczakowa R. 1992. *Rezeda mała Reseda phyteuma L. w Polsce – występowanie, zasoby i problemy ochrony*. Ochr. Przyr. 50, cz. 1: 23-32.

Kaźmierczakowa R. 1983. *Reseda phyteuma* L. – *rezeda mała*. W: *Polska czerwona księga roślin* (red. Zarzycki K., Kaźmierczakowa R.). Inst. Bot. im. W. Szafera i Inst. Ochr. Przyr., PAN, Kraków.

Towpasz K., Kotańska M. 1999. *Nowe stanowisko Reseda phyteuma w Polsce*. *Fragm. Flor. et Geobot.*, ser. Polonica 6: 284–286.

Zarzycki K., Szelaż Z. 1992. *Czerwona lista roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce*. Inst. Bot. im. W. Szafera, PAN, Kraków.

Nowe niżowe stanowiska zerwy kulistej *Phyteuma orbiculare* na Poniidziu

Podczas badań, mających na celu ocenę bioróżnorodności doliny dolnej Nidy w maju–czerwcu 1999 r., przebywający na stypendium w naszym kraju zoolog (V. Ch. V.) natrafił na nie publikowane dotychczas stanowisko zerwy kulistej *Phyteuma orbiculare*. Znaleździło to zostało przez botaników (J. K. i W. P.) biorących udział w tychże badaniach – potwierdzone. W wyniku dalszych poszukiwań odnotowano jeszcze dwa stanowiska. Poniżej wyszczególniono wszystkie odnalezione lokalizacje tego gatunku (ryc. 1–2):

Stanowisko 1: (V. Ch. V.): ok. 1,2 km na NNE od Wojsławic, 50°26'45" N, 20°32'35" E, kwadrat „Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce” – ATPOL: EF23, wys. ok. 180 m n.p.m., ok. 20 okazów kwitnących lub owocujących na pow. ok. 100 m².

Stanowisko 2: (J. K.): ok. 0,5 km na SW od Zakrzowa, 50°28'45" N, 20°31'40" E, ATPOL EF13, ok. 185 m n.p.m., ok. 10 okazów kwitnących lub owocujących na pow. ok. 25 m².

Stanowisko 3: (W. P.): ok. 1 km na E od Piasków k. Młodzaw Dużych, 50°28'00" N, 20°31'20" E, ATPOL EF13, ok. 185 m n.p.m., ponad 100 okazów kwitnących lub owocujących na pow. ok. 1200 m².

Na wymienionych stanowiskach zerwa kulista rośnie na okresowo podtapianych, kośnych łąkach niższej terasy zalewowej Nidy, w odległości kilkuset metrów od koryta rzeki.

Phyteuma orbiculare jest gatunkiem górskim (oreofitem) reglowym, na niżu występuje jedynie na rozproszonych stanowiskach, w lasach liściastych z rzędu *Fagetalia sylvaticae* i na okresowo zalewanych łąkach ze związku *Molinion caeruleae*. W polskiej florze stanowi podelement środkowoeuropejski o typie zasięgowym alpijsko-środkowoeuropejskim. Objęty jest w naszym kraju ochroną całkowitą, określany jako ginący (E – **Endangered**) na niżu – stanowiska w północnej Polsce uznano od dawna za wymarłe (Zając 1996, Zając A., Zając M. red. 1997).